

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІЛІТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВВНЗ

Постановка проблеми. В умовах процесів євроінтеграції та глобалізації, які приводять до зближення представників різних національних культур, гостро постає проблема міжкультурної комунікації. Не обходить ця проблема й українську державу. По-перше, Україна все більш упевнено бере курс на приєднання до європейської та світової спільноти. По-друге, Україна є багатонаціональною країною, в якій проживає понад 125 національностей та представлені всі раси, світові релігії та культури. Тому проблема виховання розуміння, толерантності та взаємоповаги в полікультурній комунікації є актуальною у вихованні кожного громадянина. Особливо важливе значення ця проблема має у навчально-виховному процесі майбутніх офіцерів, адже саме на них покладається завдання збереження миру та попередження збройних конфліктів у сучасному світі.

Відповідно до сучасних вимог у представників офіцерського складу важливо формувати знання й вміння не тільки щодо проведення військових дій, але й здатності попереджувати міжнаціональні конфлікти та при необхідності розв'язувати їх мирним шляхом. Такі якості військових фахівців пов'язані з феноменом полікультурної компетентності особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за окресленою проблематикою засвідчив, що питанням етнічного, культурного, релігійного співіснування присвячені дослідження багатьох науковців. Так, вихованням толерантної особистості в умовах поліетнічності, багатомовності і полікультурності займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: А. Асмолова, Ж. Бастид, С. Бондарева, П. Гарнсей, І. Гришпун, Г. Маркізе, А. Морган, К. Мур, П. Ніколсон, К. Попер, Ю. Платонов, Д. Рафаел, М. Хайрутдинов, Ю. Халемендик, О. Шлягіна, А. Юлдашева. Актуальні проблеми розвитку культури міжнаціонального спілкування розкриті у працях А. Абрамяна, Дж. Апхофф, В. Бойченко, М. Бенкет, М. Вейт, І. Вихованця, М. Вудроу, Е. Гарунова, З. Гасанова, І. Зязюна, О. Корніяки, Ж.Л. Робінзон, В. Сагарди, М.Д. Тейлор, Дж. Хофстеде, Е. Холл.

Питання формування іншомовної комунікації майбутніх військових фахівців висвітлюються у наукових працях Т. Брик, О. Лагодинського, Г. Попової, О. Фадейкіної. Проте проблема полікультурної комунікації курсантів у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах ще не знайшла свого вирішення на теоретичному та науково-практичному рівнях.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні змісту, характеру та особливостей формування полікультурної компетентності курсантів ВВНЗ, що виражається через лояльне, толерантне, поважне ставлення та продуктивну взаємодію з представниками різних культур, а також у здійсненні аналізу результатів пілотного дослідження щодо визначення рівня сформованості полікультурної компетентності в процесі навчання курсантів у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Сутнісний аналіз поняття полікультурної компетентності особистості засвідчив складність та багатогранність зазначеної категорії. На основі співставлення підходів у визначенні полікультурної компетентності провідними науковцями з даного питання, ми дійшли висновку, що полікультурна компетентність – це комплекс знань і способів полікультурної комунікативної діяльності в сукупності з особистісною готовністю до здійснення цієї діяльності [3,4]. Полікультурна компетентність характеризує особистісно-психологічний стан людини, який виражається в її теоретичній та практичній готовності до полікультурної комунікації як особливого виду спілкування, що реалізується у багатоплановому процесі встановлення, підтримки та розвитку контактів між представниками різних культур, породжений зовнішніми ситуаційними та внутрішньо особистісними потребами у спільній діяльності. У полікультурній комунікації, яка є способом існування носія певної культури в її взаємозв'язках з оточенням, полікультурна компетентність забезпечує особистісну готовність до організації толерантних і конструктивних взаємовідносин між представниками різних культур [3].

Зрозуміло, що виявлення полікультурної компетентності на теоретичному рівні передбачає обов'язкову наявність інформаційно-когнітивного компоненту регулювання полікультурної комунікації курсантів, оскільки способи діяльності (вміння, навички) завжди спираються на

знання. Як свідчать результати етнопсихологічних досліджень [2], когнітивна складова полікультурного спілкування передбачає включення та активізацію всіх психічних процесів, що пов'язані з пізнанням як зовнішнього оточення, так і самопізнання внутрішнього світу особистості. Тому, з урахуванням ідей Нароліної В., у формуванні теоретичного компонента ПКК курсантів ми звертали особливу увагу на активізацію пізнавальної сфери особистості. Так, курсантам пропонувалася інформація полікультурного змісту, яка носила проблемний характер, молоді люди залучалися до дискусій, ділових ігор, ситуаційних вправ [3].

Комунікативно-діяльнісний компонент полікультурної компетентності регулюється гносеологічно-когнітивним та передбачає конкретні відкриті дії стосовно партнерів полікультурної взаємодії. Сформованість полікультурної компетентності у курсантів ВВНЗ у комунікативно-діялісному аспекті передбачає наявність у них таких умінь, здатностей та навичок:

- здатність щодо взаємодії з представниками інших культур, впевненість у собі та своїх силах для здійснення цілеспрямованої комунікації;
- вміння допомогти співрозмовнику підтримати спілкування, здатність поставити себе на його місце;
- здатність до спілкування в різноманітних комунікативних ситуаціях, здійснення мовленнєвої діяльності відповідно до мети комунікації, свідомого вибору форм, типів мовлення тощо;
- ініціювання та активну участь у суспільно-корисній та продуктивній діяльності під час проведення міжнародних акцій проти культурної агресії, дискримінації, вандалізму;
- володіння способами формування і формулювання думок за допомогою мови та вмінням використовувати такі способи в процесі сприйняття і породження мовлення;
- здатність отримувати, переробляти і передавати іншомовну інформацію в процесі міжособистісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.
- прагнення до конструктивного діалогу як основи міжкультурної взаємодії, вміння ефективно працювати у полікультурній групі [1].

За умов полікультурності особистого складу військового підрозділу майбутній командир має забезпечувати ефективні зацікавлені і доброзичливі взаємини між військовослужбовцями різних національної та культурної приналежності, здійснювати полікультурне виховання підлеглих.

У рамках міжкультурного обміну майбутнім офіцерам необхідно зберігати свою культурну самобутність, сприяти забезпеченню поваги до неї з боку представників інших культур. При цьому важливо вміти відстоювати ідеї рівності та гідності всіх культурних спільнот без виключення, права кожного народу, представників національних меншин.

Емоційно-аксіологічний компонент ПКК містить у собі те, що може бути зафіксовано на рівні суб'єктивних ставлень до змісту, способів, партнерів полікультурної взаємодії. До таких виявлень емоційно-вольової сфери належать: позитивні та негативні емоційні стани, міра конфліктності, що закладена до взаємодії, особистісна та міжособистісна емоційна чуткість, задоволеність собою та партнерами по взаємодії, ходом та результатами сумісної діяльності, умовами життя тощо.

Тому полікультурна компетентність тісно пов'язана із емоційно-вольовою сферою особистості, що знаходить відображення в наявності у майбутніх військових фахівців:

- високого рівню етико-естетичного загальнокультурного розвитку;
- умінь сприймати й передавати позитивні емоції, прагнення до постійного акумулювання традицій світової культури;
- здатності до емоційного та тактовного відгуку на виклики, інтереси і вчинки людей інших культур і народів;
- долання негативних тенденцій, властивих своїй культурі, національному менталітету, упереджень, зниження власної напруженості та напруженості оточення у взаємодії;
- усвідомлення себе суб'єктом певної культури, співвіднесення своїх культурних цінностей, орієнтирів, традицій, звичаїв з відповідними установками представників іншої культури, усвідомлення наявності спільного та особливого у різних культурах;

– орієнтація на духовно-моральні цінності багатонаціонального та багатокультурного суспільства: толерантність, терпимість, поважне ставлення до представників інших культур, сприйняття компромісу як основи співіснування та співпраці в полікультурному суспільстві;

– усвідомлення значущості, цінності, автентичності та неповторності кожної культури.

У здійсненні професійної діяльності емоційно-аксіологічна складова полікультурної компетентності майбутнього керівника військового підрозділу передбачає ціннісне ставлення до підлеглих як носіїв певної культурної самобутності, сприйняття полікультурності як фактора взаємного збагачення особистісного культурного досвіду. Ефективна командирська діяльність можлива лише за умов поважного ставлення до кожного члену воїнського колективу, виявлення зацікавленості щодо специфіки світосприйняття представниками різних культур, спрямованості на їх аналіз і рефлексію власних почуттів та ставлень, а також власної діяльності у полікультурному середовищі.

Емоційно-аксіологічна складова полікультурної компетентності тісно пов'язана з мотиваційною сферою особистості майбутнього командира. Так, компетентний в полікультурному сенсі офіцер завжди сам виявляє, а також мотивує в підлеглих прагнення ефективного співробітництва з колегами як представниками інших культур, заохочує в них потребу в міжособистісному спілкуванні. У підпорядкованому такому командирові підрозділі члени воїнського колективу завжди будуть готові до взаємної допомоги в проблемних ситуаціях, пов'язаних з міжкультурними розбіжностями.

Приділяючи належну увагу формуванню полікультурної компетентності курсантів на теоретичному рівні, основні зусилля ми зосередили на з'ясуванні рівня особистісної готовності курсантів до міжкультурного спілкування в рамках здійснення навчальної та професійної діяльності як практичного компоненту полікультурної компетентності. При цьому ми враховували специфіку організації навчального процесу в межах ВВНЗ: закритий тип закладу, суворий режим та розпорядок роботи, військову субординацію у взаєминах курсантів та офіцерського складу, сумісне проживання курсантів – представників різних національних культур у казармі, несенні нарядів, спільну самостійну підготовку. Зазначимо, що останні з перелічених факторів загострюють можливі проблеми у полікультурній комунікації.

На основі викладених ідей нами була організована робота щодо визначення рівня сформованості полікультурної компетентності курсантів, для чого ми провели опитування курсантів за авторською методикою. Так, за відповідями на питання анкети ми встановили етнічний склад контингенту опитуваних, їхнє походження та соціальний статус до вступу у ВВНЗ.

Для з'ясування змісту та характеру полікультурної комунікації в межах навчального процесу ВВНЗ курсантам були запропоновані запитання: «Чи є серед Ваших знайомих (друзів) представники інших національностей?», «Як Ви ставитеся до представників інших культур?», «Чи цікавитеся Ви національними особливостями представників інших культур?», «Які питання обговорюєте у процесі спілкування?», «Чи виявляєте подібності та розбіжності у своїх культурних традиціях?», «Чи однаково Ви ставитеся до представників інших культур (наприклад, до вихідців з країн Азії чи Кавказу та до американців чи британців?», «Чи вважаєте Ви українців толерантною нацією?».

Як засвідчили відповіді на зазначені питання, переважна більшість курсантів доброзичливо ставляться до представників інших національних культур та цікавляться їхніми особливостями. Проте відповіді курсантів виявили деякі забобони, прояви ксенофобії, упередженого ставлення до представників інших культур. Так, на питання щодо толерантного ставлення до вихідців з різних країн світу були отримані питання від: «Не завжди»(15%) до «Ставлюся вороже, ненавиджу афганців та американців»(5%). Насторожує й той факт, що 30% курсантів не вважають українців толерантною нацією. Деякі курсанти відкрито висловлюють погляди типу «Україна для українців».

Аналіз відповідей на запитання анкети стосовно переваг у міжнаціональному спілкуванні виявив, що в основному інтереси курсантів зорієнтовані на європейську культуру. Так, 80% курсантів хотіли б відвідати Британію, Іспанію, Польщу, Румунію, Францію. На наш погляд, це обумовлено державним зовнішньополітичним курсом України на євроінтеграцію.

Курсанти також цікавляться екзотичною культурою Японії, багато з них (15%) хотіли б там побувати. Молоді люди хотіли б поїхати до Єгипту, Туреччини, що свідчить про певні

культурні стереотипи, що склалися у свідомості курсантів під впливом засобів масової інформації, рекламних акцій тощо. Разом з тим, анкетування виявило досить низький рівень загальних знань курсантів з географії. Так, 3% не розрізняють зарубіжні міста і країни і до країн, які вони хотіли б відвідати, відносять, приміром, Париж і Венецію, до міст – Угорщину і т.ін.

Предметом спілкування курсантів є, в основному, навчальна діяльність, побутові проблеми. Курсанти рідко обговорюють прочитане, зміст фільмів, театральних постановок, що подивилися, що свідчить про недостатню сформованість культурних запитань молодих людей, їхній невисокий загальнокультурний рівень.

Анкетування також засвідчує, що курсанти із західних областей України на відміну від тих, хто народився та мешкає на сході країни (20%) демонструють більшу готовність до іншомовного спілкування. Багато з них володіють чеською, польською, угорською мовами, тоді як вихідці зі східних регіонів готові в основній масі до спілкування українською та російською мовами.

Висновки. Тож на підставі обробки емпіричних даних нами було встановлено, що етнічний склад курсантів досить різноманітний, тому проблема формування полікультурної компетентності курсантів постає не тільки в майбутньому в виконанні службових обов'язків, але й під час навчання курсантів у ВВНЗ. Нами встановлено, що поряд із доброзичливим ставленням до представників інших культур серед курсантів зустрічається і вороже. Курсанти демонструють низький рівень теоретичних знань і практичної готовності до продуктивної полікультурної взаємодії. Поміж тим, професійна діяльність сучасного військового фахівця передбачає полікультурне співробітництво з іноземними країнами, організацію і проведення сумісних навчань і маневрів. Зазначене вимагає адекватної взаємодії з представниками інших культурних спільнот, в основі якої є полікультурна компетентність.

Перспективи подальших досліджень. У перспективі ми плануємо поширити та поглибити знання курсантів стосовно сутності понять «полікультурна компетентність», «полікультурна толерантність», «полікультурний конформізм», сформувані у свідомості курсантів сталі установки щодо толерантного ставлення до представників усіх культур без виключення, неприпустимості полікультурних конфліктів та вміння щодо їх подолання у разі виникнення.

Список використаних джерел

1. Коровка О. Виховна система школи майбутнього як модель позитивної соціалізації учня / О. Коровка, С. Бочаров, Л. Дубинка // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 6. – С. 116–122.
2. Навчально-методичний комплекс з курсу «Етнопсихологія» для студентів денної та заочної форм навчання / уклад. Л.А. Литва. – К.: МСУ, 2003. – 12 с.
3. Наролина В. И. Подготовка специалиста к межкультурной коммуникации / В. И. Наролина // Высшее образование в России. – 2009. – № 1. – С. 124–129.
4. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Х.: Основа, 2008. – 112 с.

Зеленська О.М.

Аналіз результатів пілотного дослідження щодо визначення рівня сформованості полікультурної компетентності курсантів ВВНЗ

Статтю присвячено з'ясуванню змісту, характеру та особливостей формування полікультурної компетентності курсантів у навчальному процесі вищих військових навчальних закладів, що виражається через толерантне, поважне ставлення та продуктивну взаємодію з представниками різних культур, а також аналізу результатів пілотного дослідження щодо визначення рівня її сформованості у курсантів ВВНЗ.

Ключові слова: полікультурна компетентність, курсант, полікультурна толерантність, полікультурна комунікація, полікультурне середовище, міжкультурні відносини, професійна компетентність.

Зеленская Е.Н.

Анализ результатов пилотного исследования относительно определения уровня сформированности поликультурной компетентности курсантов ВВУЗ

Статья посвящена выяснению содержания, характера и особенностей формирования поликультурной коммуникации курсантов в учебном процессе высших военных учебных заведений, которая выражается через толерантное, уважительное отношение и продуктивное взаимодействие с представителями разных культур, а также анализа результатов пилотного исследования определения уровня ее сформированности у курсантов ВВУЗов.

Ключевые слова: поликультурная коммуникация, курсант, поликультурная компетентность, поликультурная толерантность, поликультурная среда, межкультурные взаимоотношения, профессиональная компетентность.

O. Zelens'ka

Analysis of Results of Pilot Research Concerning Determination of Higher Military Educational Establishment Students' Polycultural Competence Level

The article finds out the structure, the character and the peculiarities of forming of cadets' polycultural competence in the educational process in Higher military educational institutions, which is expressed through tolerant, respectful attitude and productive interaction with representatives of different cultures; it also analyses the results of the pilot research aimed to find out the level of polycultural competence of the cadets in Higher military educational institutions.

Key words: polycultural competence, polycultural tolerance, polycultural communication, intercultural relations, polycultural surrounding, cadets.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2009 р.